

УДК 821.111(71)-31.09

О. В. Єфремова

ORCID: 0009-0005-1861-5147

ТРАНСФОРМАЦІЯ АНТИЧНОГО МІФУ У РОМАНІ МАРГАРЕТ ЕТВУД «ПЕНЕЛОПІАДА»

У статті досліджуються особливості трансформації античного міфу у романі «Пенелопіада» видатної канадської письменниці Маргарет Етвуд, яка відома феміністичною спрямованістю своєї творчості та акцентуацією на жіночій темі. Розглянуто, як Маргарет Етвуд інкорпорує класичний античний міф про Пенелопу та Одиссея в новий нарративний контекст. Зокрема, досліджено, як трансформовано традиційну роль Пенелопи, дружини Одиссея і надано їй голос та індивідуальну історію. Також вказано на іронічний підхід М. Етвуд до деконструкції образу Одиссея та переосмислення його героїчних подорожей, висвітлено цю історію з жіночої перспективи. Встановлено, що феміністський підтекст «Пенелопіади» та переосмислення Етвуд традиційних міфологічних образів є виявом дискусії авторки з патріархальною чоловічою культурою (починаючи від Гомера) та розкриває проблеми вторинності жінок у відношенні до чоловіків.

Ключові слова: *Маргарет Етвуд, «Пенелопіада», фемінізм, Одиссей, Пенелопа, дегероїзація, деміфологізація*

DOI 10.34079/2226-3055-2023-16-29-15-20

Постановка проблеми у загальному вигляді та зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями: у статті розглянуто проблему, як Маргарет Етвуд трансформує давній міф як основу для своєї творчості, розширюючи та перетворюючи його зміст і значущість. Зокрема, досліджено, як Етвуд реновує традиційну роль Пенелопи, дружини Одиссея, надаючи їй власний голос та індивідуальну історію. У статті також увага акцентується на іронічному підході Етвуд до образу Одиссея та його героїчних подорожей, представляючи цю історію з жіночої перспективи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій: Окремі аспекти заявленої проблематики проаналізовано у статтях сучасних дослідниць. Так, специфіку трансформації міфу про Пенелопу в аспекті гендерного аналізу у романі Маргарет Етвуд «Пенелопіада» розглянуто у статті Олени Гранкіної (Гранкина, 2018), а риси постмодерністської поетики роману М. Етвуд – у статті Світлани Ленської (Ленська, 2021).

Актуальність дослідження полягає у необхідності розуміння, як сучасні письменники, зокрема Маргарет Етвуд, використовують античну міфологію для створення нових нарративів і висловлення актуальних тем, а саме: теми фемінізму та становища жінки у сучасному суспільстві.

Мета статті – полягає в дослідженні способів, якими Маргарет Етвуд трансформує античний міф про Пенелопу та Одиссея в своєму романі «Пенелопіада».

Завдання дослідження: аналіз структури та сюжетних аспектів роману крізь призму традиційної культури та чоловічої «першоверсії» (давньогрецького міфу та «Одіссеї» Гомера); дослідження феміністських ідей Маргарет Етвуд у «Пенелопіаді» та розвінчання культурних стереотипів стосовно жінок.

Виклад основного матеріалу.

Маргарет Етвуд – одна з найвідоміших сучасних письменниць Канади. Одна з провідних тем творчості М. Етвуд – жіноча тема. Письменницю хвилюють питання самоідентифікації жінки, її присутності в соціумі і культурі, коло її пріоритетів, домагань і претензій, головна з яких – вторинність по відношенню до чоловіка.

Міфологія завжди була важливим джерелом інспірації для літературних творів, і творчість М. Етвуд не стала винятком. Її роман «Пенелопіада», опублікований у 2005 році, став унікальним твором, який переміщує античний міф про Пенелопу та Одиссея в новий нарративний контекст. Розглянемо, як Етвуд використовує античний міф, розширюючи та перетворюючи його зміст і значення, створюючи якісно нову жіночу версію відомих подій, кардинально відмінну від канонічної чоловічої культури, репрезентованої Гомером.

У центрі роману «Пенелопіада» стоїть жіночий образ – образ Пенелопи, дружини Одиссея. Ще з часів Гомера в європейській культурі утвердилася традиція сприйняття Пенелопи як вірної дружини великого героя, такої ж хитромудрої, як і її чоловік. З античності бере початок і тенденція представляти Пенелопу через позначення її зв'язку з Одиссеєм. Історія Пенелопи часто ставала своєрідним бекграундом для історії Одиссея, при цьому Одиссей більше згадувався тільки через його однокровну лінію – син Лаерта (рідше вказується ім'я матері – Антикля). Цей момент не оминає увагою М. Етвуд: в епіграфі роману, взятому з гомерівського епосу, прославляння Пенелопи відбувається через уславлення мудрого вибору дружини царем Итаки: «Як Ти блаженний, Одиссей багатохитрий, народжений Лаертом! / Ти дружину придбав чесноти найвищої» (Atwood, 2007). Цей канон слідування «за чоловіком» традиційний для міфології патріархального періоду, вступає в протиріччя з романом М. Етвуд: у неї Пенелопа знаходить «свій голос». Письменниця пропонує читачеві унікальну можливість почути історію Пенелопи «з перших вуст», історію, розказану з іронією, яка дегероїзує образ великого мандрівника.

У «Пенелопіаді» Етвуд використовує гомерівську «Одіссею» як основу для своєї історії. Однак вона робить це зі значними інноваціями, адже розповідає історію не від імені Одиссея, а від імені Пенелопи, його дружини. Ця перспектива надає нову інтерпретацію подіям «Одіссеї» та показує, як Пенелопа спрямовує свою власну історію.

Роман має достатньо іронічний початок, з перших рядків авторка залучає читача до цікавого та глибокого монологу головної героїні із самою собою. Першим кидається в око, та дивує саме стиль мовлення оповіді – він саркастично простий, примітивний: «Батьком моїм був Ікарій, цар Спарти. Мати – наяда. Таких напівкровок у ті час було хоч греблю гати; куди не плюнь – усюди наїдки доньки» (Atwood, 2007). Такий стиль Етвуд використовую з метою не просто підкреслити вольові риси характеру Пенелопи, а ще раз наголосити на принципіальній відмінності від оригінального міфу про Одиссея, який в свою чергу переповнений важкими оборотами, багаточисельними епітетами і порівняннями.

Саме такий гумористичний жанр, як пародія, надає оповіді сюжетні, композиційні, образні та стилістичні особливості. Звісно, нашу увагу не може обійти сама назва роману «Пенелопіада», яка була створена на протигагу гомерівській «Одіссеї». Жіноче ім'я Пенелопи замінює чоловіче ім'я великого героя, в тіні слави якого вона була змушена перебувати впродовж довгого періоду часу. Потужним феміністським прийомом Етвуд виводить дружину прославленого героя на передній план історії, правда, не стільки історії прославлених подій, скільки історії особистого життя. І та, й інша історії зрівняні в правах і переплетені настільки тісно, що неможливо визначитись для себе, яка з них має більшу значущість.

Згідно з повним протиставленням до «Одіссеї», «Пенелопіада» повинна була стати розповіддю про мандри жінки. Однак подібна історія навряд чи виявилася б можливою у патріархальному суспільстві, де місце жінки завжди на господарстві, біля дітей та чоловіка, одним словом – одноманітна буденна круговерть порожніх господарських турбот. Подорож, що здійснюється протагоністкою, швидше символічна. Це, з одного боку, подорож у глибини свого Я, шлях самопізнання, з іншого боку, наближення до історичних витоків, реалізація справедливих бажань, спроба віднайти істину. Низькі плітки про Пенелопу переосмислюються у Етвуд в феміністському ключі як спроба патріархального суспільства запламувати образ жінки, применшити її значущість і тим самим реабілітувати дійсно винного чоловіка. Міф при цьому тлумачиться як засіб приховування обману. Саме таким чином стародавній переказ діє і в галузі великої історії.

Функціонування міфу як інструменту ідеологічної пропаганди – ще одна іпостась його побутування в «Пенелопіаді». Так, причиною війни в XIII-XII ст. до н. е. послугувала не втеча Олени Прекрасної з царевичем Парисом, як чутки, мусовані правителями Греції і Трої, а політико-економічні інтереси ворогуючих сторін. Шлюб Одиссея і Пенелопи був підготовлений її дядьком Тіндареем, який намагався перемогти свого брата Ікарія й ізолювати з цією метою його доньку і її майбутніх синів – можливих претендентів на спартанський трон. В обох випадках жінки виявляються розмінною монетою у великих владних змаганнях.

Дослідниця Гранкіна Е. В. у своїй статті також виділяє трансформацію як найважливішу ідеологічну тему античного міфу (Гранкіна, 2018).

Подібну трансформацію ми маємо можливість виокремити в «Пенелопіаді» – Маргарет Етвуд деміфологізує відомий давньогрецький міф, навмисно знижуючи героїчний пафос, характерний для поеми Гомера: Пенелопа в романі постає звичайною жінкою, а Одиссей – не героєм, а кривоногим хитруном з грудьми бочкою: «Палац його батька знаходився на Ітаці, кам'янистому козячому островці; сам же він був одягнений, як простий мужлан, а тримався, немов важлива шишка з провінції» (Atwood, 2007).

Більш того, дегероїзуючи Одиссея і відтісняючи його на задній план, Етвуд ставить у центр розповіді жінок – Пенелопу та її служниць. Таким чином, «Пенелопіада» – це, користуючись феміністичною термінологією, не history, а herstory, в якій події подаються з жіночої точки зору. Пенелопа на початку роману говорить, що їй остогидлі плітки, то, як з неї «ліплять казку» (Atwood, 2007), тому тепер казку розповість вона сама.

Істотне місце в романі займають роздуми про жіночу тілесність: те, що має особливу цінність у світі чоловіків, те, що подібно товару, виставленому на продаж, оцінюється. Деякі, як красуня Олена, двоюрідна сестра Пенелопи, цінуються дорого, а деякі, як дівчата-служниці (та й сама Пенелопа), – ні: «ми знали, що для нас весільного бенкету не буде ніколи...; наші тіла цінувалися дешево» (Atwood, 2007). Не володіючи красою Олени, Пенелопа була впевнена в тому, що не їй доведеться вибирати нареченого, а наречений буде вибирати її. Так і вийшло – батько передав її «з рук в руки Одиссею, наче згорток з м'ясом... таку собі кров'яну ковбасу в позолоті» (Atwood, 2007). У позолоті тому, що, будучи донькою Ікарія – царя Спарти, Пенелопа була вигідним придбанням, оскільки «через шлюб наречений набував багатство» (Atwood, 2007). Доречі, бажання бути обраною чоловіком, – одне з бажань жінки: «О, якби взяв мене в дружини герой, / була б я вільною» (Atwood, 2007) – співає хор служниць. Але для більшості – це нездійсненне бажання: «але знаю – марно спасителя чекаю: / в очікуванні я постарію і в землю зйду» (Atwood, 2007). Звучить у цих словах іронія, пов'язана з тим, що для жінки бути дружиною героя не означає бути вільною, підтвердженням чому служить розказана Пенелопою історія її життя.

М. Етвуд будує роман «Пенелопіада» за архітектонічним зразком давньогрецької трагедії, розділяючи партії актора і партії хору, в яких заявлена авторська позиція. Ймовірно, це пов'язано в тому числі і з баченням автором життя жінки, як трагедії. Навіть якщо вона – красуня Олена, яка нехай і в оточенні шанувальників, але самотньо тече по полях асфоделів, немов втомлена від своєї краси.

Не випадково М. Етвуд стосовно жінки часто вживає дієслова «тече», «пливе» («Олена впливла в кімнату...» (Atwood, 2007)), що співвідносить її з водою, тихою, німою, податливою. «Будь як вода» (Atwood, 2007), – наставляла мати-наяда Пенелопу. «Вода не чинить опір. Вода тече... Вода терпляча» (Atwood, 2007) – мабуть, саме ці слова-заповіт можуть визначити правила життя жінки в андроцентричному суспільстві. Навряд чи можлива ситуація, коли такі слова будуть адресуватися Одиссею, Менелаю – будь-якому іншому чоловікові. Вони не вода, вони не обходять перешкоди – вони не чекають, вони завойовують і отримують за це нагороду: жінку, кубки, землі.

Основна трансформація міфу про Пенелопу, здійснена М. Етвуд, пов'язана з тим, що образ героїні трактується письменницею як образ верховної жриці в культурі богині, вимушеної підкорятися правилам «земного» життя, носити покривало, що закриває

обличчя від сліз, і бути «тінню без голосу» (Atwood, 2007).

За сюжетом, Пенелопа, перебуваючи в царстві Аїда, як і інші тіні, отримала можливість «вибиратися» в сучасний, сьогоднішній світ. І її спостереження за ним невтішні: «світ не став безпечнішим ... навпаки, горя і страждання в ньому тепер набагато більше. Що ж до природи людини – вона не стала благороднішою ні на йоту» (Atwood, 2007).

Висновки та перспективи подальших розвідок.

Маргарет Етвуд виявляється важливим літературним голосом у сучасній канадській та світовій літературі, активно досліджуючи жіночі теми та проблеми самоідентифікації жінки в суспільстві та культурі. Її творчість глибоко феміністична та інтелектуально стимулююча. Аналіз творчості письменниці дозволяє розуміти, як інноваційні підходи до класичних міфів можуть перетворити традиційні уявлення про гендерні ролі та ідентичність.

Маргарет Етвуд в своєму романі «Пенелопіада» вдало поєднує античний міф з сучасним контекстом, трансформуючи його в новий наратив, який досліджує гендерні ролі, релігійні аспекти та почуття власної ідентичності. Ця трансформація античного міфу надає можливість глибокого розуміння інших можливих інтерпретацій та перетворень класичних текстів у літературі.

Дослідження трансформації античного міфу в «Пенелопіаді» Маргарит Етвуд підкреслює важливість адаптації та переосмислення класичних творів для сучасної аудиторії, відзначаючи важливість міфів як джерела творчої інспірації.

Подальші дослідження можуть розглядати інші твори М. Етвуд та їх вплив на сучасну літературу та суспільство, а також досліджувати, як інші сучасні письменниці висвітлюють жіночі теми та гендерні питання в своїх творах.

Бібліографічний список

- Гранкина, Е. В., 2018. Трансформация мифа о Пенелопе в аспекте гендерного анализа в романе Маргарет Этвуд «Пенелопиада». *Classical and contemporary literature: continuity and prospects of updating: materials of the III international scientific conference on November 7–8, Prague* : Vědecko vydavatelské centrum "Sociosféra-CZ, с. 35–37. Доступно: <<http://elib.bspu.by/handle/doc/36479>> (Дата обращения 02.06.2021)
- Ленська, С., 2021. Постмодерністська поетика роману М. Етвуд «Пенелопіада». *Філологічні науки*, 34, с. 5–12. Доступно: <<http://philstudies.pnpu.edu.ua/article/view/250097>>
- Atwood Margaret, 2007. Penelopiad. Доступно: https://www.scribd.com/document/444068551/The-Penelopiad-Margaret-Atwood-pdf?utm_medium=cpc&utm_source=google_search&utm_campaign=Scribd_Google_DSA_NB_RoW_UGC&utm_adgroup=Documents&utm_term=&utm_matchtype=&utm_device=c&utm_network=g&gclid=CjwKCAiA-P-rBhBEEiwAQEXhH5RnE4a_8Px4Zg9CTLbMVEKAUh5KSoPywYJGZmm5MCuut-sg5VamUBoCsOEQAvD_BwE (дата звернення: 20.10.2023).

References

- Atwood Margaret, 2007. Penelopiad. Available at: https://www.scribd.com/document/444068551/The-Penelopiad-Margaret-Atwood-pdf?utm_medium=cpc&utm_source=google_search&utm_campaign=Scribd_Google_DSA_NB_RoW_UGC&utm_adgroup=Documents&utm_term=&utm_matchtype=&utm_device=c&utm_network=g&gclid=CjwKCAiA-P-rBhBEEiwAQEXhH5RnE4a_8Px4Zg9CTLbMVEKAUh5KSoPywYJGZmm5MCuut-sg5VamUBoCsOEQAvD_BwE [in English].
- Grankina, E. V., 2018. Transformaciya mifa o Penelope v aspekte gendernogo analiza v romane Margaret Ehtvud «Penelopiad» [Transformation of the myth about Penelope in the aspect of gender analysis in the novel by Margaret Atwood “Penelopiad”]. *Classical and*

contemporary literature: continuity and prospects of updating. Available at: <<http://elib.bspu.by/handle/doc/36479>> [in Russian].
Lenska, S., 2021. Postmodernistska poetyka romanu M. Etvud «Penelopiada». *Filolohichni nauky*, 34, pp. 5–12. Available at: <<http://philstudies.pnpu.edu.ua/article/view/250097>> [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 20.10.2023.

Olha Yefremova

TRANSFORMATION OF THE ANCIENT MYTH IN MARGARET ATWOOD'S NOVEL "PENELOPIAD"

This article discusses the work of Margaret Atwood, one of Canada's most prominent contemporary writers, with a particular focus on her exploration of the female theme in her literature. Atwood is known for her interest in issues related to women's self-identification, their presence in society and culture, their priorities, desires, and claims, with a central theme being the secondary status of women compared to men.

The article delves into Atwood's novel "The Penelopiad," published in 2005, which reimagines and transforms the ancient myth of Penelope and Odysseus in a new narrative context. It explores how Atwood uses the ancient myth, expanding and altering its content and meaning, to create a qualitatively new female version of well-known events, distinct from the canonical male culture represented by Homer.

The novel "The Penelopiad" places the female character, Penelope, at its center. In European culture, Penelope has traditionally been perceived as the faithful wife of a great hero, as clever as her husband. This tradition of defining Penelope through her connection to Odysseus dates back to antiquity. However, Margaret Atwood challenges this tradition by giving Penelope her voice. The author offers readers a unique opportunity to hear Penelope's story "from the horse's mouth," a narrative told with irony that demythologizes the image of the great wanderer.

The novel begins with a somewhat ironic tone, drawing readers into a deep monologue with the main character. Notably, the style of the narrative is sarcastically simple and primitive, emphasizing the significant contrast with the original myth of Odysseus, which is filled with complex language, numerous epithets, and comparisons.

The use of parody, a humorous genre, gives the narrative its own plot, composition, imagery, and stylistic features. The title of the novel, "The Penelopiad," itself highlights the contrast with Homer's "The Odyssey." By replacing the male name of the great hero with Penelope's female name, Atwood brings the wife of the hero to the forefront of the story. This powerful feminist technique places Penelope on an equal footing with Odysseus, and both stories are intertwined to the point that it becomes impossible to determine which one holds more significance.

In contrast to "The Odyssey," "The Penelopiad" should have been a story of a woman's journey. However, such a story would hardly have been possible in a patriarchal society where a woman's place has always been in the household, beside her children and husband, engaged in the mundane chores of running a household. The journey undertaken by the protagonist is symbolic, representing a journey into her own self, self-discovery, and a quest to uncover historical roots and fulfill her genuine desires. Atwood reinterprets the trivial stories about Penelope in a feminist context, portraying them as an attempt by a patriarchal society to belittle

women and absolve the truly guilty men.

Overall, the article provides an insightful analysis of Margaret Atwood's use of mythology and feminist perspectives in her novel "The Penelopiad." Atwood's work challenges traditional narratives and offers a fresh interpretation of well-known stories from a female point of view, shedding light on the complexities of gender dynamics and power structures in literature and society.

Key words: Margaret Atwood, Penelopiad, ancient Greek myth, transformation, history, feminism